

بمقام محترم وزارت ارشاد، حج و اوقاف

قابل توجه ریاست محترم مجمع علمی "

السلام علیکم ورحمت الله و برکاته

محترماً: اهالی محترم قریه صافی های سرک شرکت و چند قریه مربوطه دیگر که یک حوضیه قدیمی داشته اند به نسبت پرشدن آن مدت چهل سال سپری گردیده که در حوضیه اموات خویش را دفن نکرده اند در جای دیگر دفن نموده اند.

اینک به نسبت ضرورت طالب استفتاء شده اند که آیا در آن حوضیه دفن اموات شرعاً جواز دارد و یا خیر؟ موضوع به مقام محترم نگاشته شد در مورد چطوریکه شریعت حکم میفرماید هدایت خواهند فرمود.

با احترام: مولوی سمیع الله " منصور "

سرپرست ریاست ارشاد، حج و اوقاف بغلان.

حکم مقام محترم ریاست " آمریت افتاء در مورد ابراز نظر شرعی صورت گیرد.

الجواب باسم ملهم الصواب

حامدا لله و مصلیا علی رسول الله

آنچه در متن استفتاء ریاست محترم ارشاد، حج و اوقاف ولایت بغلان ذکر گردیده است در مورد آن چنین باید گفت: همانطوریکه از نظر فقهی و قانونی مسکن یک شخص در حیات آن از هر نوع تعرض و بی حرمتی مصون است و بدون مجوز شرعی و قانونی هیچ کس حق تعرض در آن را ندارد همچنان قبور اموات نیز عند الشرع قابل احترام بوده و از هر نوع بی حرمتی و تعرض تا وقتیکه نسبت مرور زمان آثار و علایم قبور محو و اموات مدفون در آن پوسیده و خاک نگشته باشد مصون میباشد و بدون عذر شرعی نیش قبر و استفاده از آن که در آن هتک حرمت میت است جایز نمی باشد زیرا رسول اکرم ﷺ از هرگونه عملیکه در آن توهین و بی حرمتی اموات بوده باشد منع فرموده است چنانچه رسول اکرم ﷺ میفرماید: (کسر عظم المیت ککسره حیا) سنن ابی داود، ج/۲ ص/۴۵۸. طبع: مکتبه حقانیه. { یعنی همانطوریکه در حیات یک انسان شکستاندن استخوان آن حرام میباشد بعد از مرگ هم شکستاندن استخوان آن نیز حرام است.

و همچنان رسول اکرم ﷺ از راه رفتن بالای قبرها و نشستن بالای آن ها منع نموده است چنانچه میفرماید: (لأن یجلس أحدکم علی جمرة فتحرق ثیابه فتخلص الی جلده خیر له من أن یجلس علی قبر) سنن ابی داود، ج/۲ ص/۴۶۰. طبع: مکتبه حقانیه. { یعنی اگر بنشیند یکی از شما بالای آتش و آن آتش کالا و جسم آن را بسوزاند بهتر است از اینکه آن شخص بالای قبری بنشیند.

و همچنان در کتاب معتبر فقه حنفی نیز استفاده نمودن قبل از وقت { قبل از پوسیده شدن میت مدفون } از قبرها و بدون نیاز را منکر و ناروا قرار داده شده است.

چنانچه در حاشیه ابن عابدین در این خصوص چنین آمده است: { (قال فی الحلیة) و خصوصاً إن کان فیها میت لم یبل و ما یفعله جهلة الخفارین من نیش القبور التي لم تبل أربابها و إدخال أجنب علیهم فهو من المنکر الظاهر } حاشیه ابن عابدین، ج/۱ ص/۸۳۵. مطلب فی دفن المیت.

ترجمه: به ویژه وقتیکه میت مدفون در قبر کهنه و خاک نشده باشد، و آنچه را قبرکن های جاهل از نیش و حفر قبرهای انجام میدهند که اموات مدفون در آن ها هنوز تازه اند و دیگران را در قبرهای آن ها داخل میکنند این عملکرد آن ها ظاهراً یک عمل ناروا و ناپسندیده است.

لذا با در نظر داشت این دستور صریح نبوی در قسمت حرمت گذاری به قبرستان ها باید مقابر مسلمین تا وقتی که آثار و علائم دارند و اموات در آنها از بین نرفته باشند نه تنها اینکه کوچک ترین بی حرمتی به آن ها صورت نگیرد بلکه حفاظت و حراست از آن را من حیث مسلمان باید وجیبه و مسئولیت ایمانی و وجدانی خود بدانیم.

و حالا در خصوص حکم مسئله استفتاء شده فوق باید گفت که اگر نسبت طول و مرور زمان قبرهای موجود در این قبرستان منهدم شده و اموات مدفون در آن ها نیز پوسیده و خاک شده باشند و نیاز احساس شود که از این قبرستان دو باره برای دفن نمودن اموات استفاده صورت گیرد باز حسب دیدگاه فقهاء حنفی رحمهم الله تعالی در چنین صورت از این نوع قبرستان استفاده نمودن جائز است و میشود که در آن قبرستان دو باره اموات جدید دفن گردند و اگر در جریان حفر نمودن قبری استخوان از اموات قبلی پیدا شد با احترام کامل دو باره دفن گردد و حائل میان میت جدید و استخوان میت قدیم ساخته شود.

چنانچه در این خصوص در کتاب مشهور فقه چنین آمده است: { وَ لَا يُحْفَرُ قَبْرٌ لِدْفْنِ آخَرَ إِلَّا إِنْ بَلِيَ الْأَوَّلُ فَلَمْ يَبْقَ لَهُ إِلَّا عَظْمٌ إِلَّا أَنْ لَا يُوجَدَ بُدٌّ فَيُصَمُّ عِظَامُ الْأَوَّلِ وَ يُجْعَلُ بَيْنَهُمَا حَاجِزٌ مِنْ تُرَابٍ } فتح القدير ج/ ۲ ص/ ۱۰۲. طبع: مکتبه حقانیه.

ترجمه: و هیچ قبری بخاطر دفن نمودن میت دوم حفر نگردد مگر اینکه میت اول در آن پوسیده شده باشد و از آن جزء استخوان چیزی باقی نمانده باشد، و اگر بدون دفن میت در قبر سابق دیگر چاره ای نباشد باز استخوان های میت اول یکجا جمع شوند و در میان آن ها بامیت جدید حائلی از خاک ساخته شود تا خلط نگردند.

و همچنان علامه ابن عابدین رحمت الله تعالی علیه در کتاب مشهور خود در این خصوص چنین فرموده اند: { فالأولى إناطة الجواز بالبراء إذ لا يمكن أن يعد لكل ميت قبراً ليدفن فيه غيره وإن صار الأول تراباً لا سيما في الأمصار الكبيرة الجامعة } رد المحتار، ج/ ۱ ص/ ۸۳۵.

ترجمه: ابن عابدین رحمه الله تعالی می فرماید اگر بعد از کهنه و پوسیده شدن میت هم استفاده از قبر آن مجاز نباشد این یک مشقت و مشکل کلان برای مردم است، لذا باید معیار حکم در مجاز قرار دادن استفاده از قبر، کهنه بودن و پوسیده شدن میت قرار داده شود، زیرا ممکن نیست که برای هر میت یک قبر طور اختصاص داده شود که دفن نمودن میت دیگر در آن مجاز نباشد اگر چه میت اول خاک هم شده باشد مخصوصاً در شهرهای بزرگ.

و در الفتاوی الهندییه از کتاب های معتبر فقه حنفی نیز در این خصوص چنین آمده است: { وَلَوْ بَلَى الْمَيِّتِ وَصَارَ تُرَابًا جَازَ دَفْنُ غَيْرِهِ فِي قَبْرِهِ وَرَزَعُهُ وَالْبِنَاءُ عَلَيْهِ } الفتاوی الهندییه، ج/ ۱ ص/ ۱۶۷، طبع: مکتبه حقانیه.

ترجمه: هرگاه میت پوسیده شده و خاک گردیده جائز است که میت دیگر در قبر آن دفن گردد، و یا در محل قبر آن زراعت صورت گیرد و یا بنای ساخته شود.

بناء از دلائل ذکر شده در فوق ثابت گردید که هرگاه نسبت طول و مرور زمان اموات مدفون در قبرستان بظن غالب پوسیده و خاک شده باشند استفاده از آن برای دفن اموات جدید شرعاً مجاز میباشد، ولی هرگاه در جریان حفاری برای قبر جدید استخوان اموات قبلی پیدا گردید از کسر و بی احترامی به آن خود داری نمایند و با کمال احترام آن را دوباره با ایجاد حائل از میت جدید دفن نمایند، و اگر قبر جدید و تازه باشد طور که بظن غالب میت مدفون در آن پوسیده و خاک نشده باشد باز نبش و حفر آن جواز ندارد و اگر احیاناً حفر هم شود باید مجدداً دفن گردد.

والله اعلم علمه اتم

راقم الحروف " محمدعارف " مصلح